

Vlaamse heteroniemen voor hooi- en graanstapels

Magda Devos, Roxane Vandenberghe & Annelien Verhelst
Universiteit Gent

Samenvatting

Het artikel ter ere van professor Jan Goossens handelt over de traditionele benamingen voor hooi- en graanstapels in de Vlaamse dialecten (Frans-, West-, Oost- en Zeeuws-Vlaanderen). Van zeven ‘stapel’-begrippen wordt een woordkaart gepresenteerd en besproken, met aandacht voor geografische patronen, etymologie en benoemingsmotieven, alsook polysemie en heterosemie binnen het behandelde woordveld. Het onderzoek knoopt aan bij Jan Goossens’ studie van oogststapelbenamingen in de dialecten van Belgisch-Limburg, een onderdeel van zijn in 1963 gepubliceerde proefschrift *Semantische vraagstukken uit de taal van het landbouwbedrijf in Belgisch-Limburg*. Vergelijking tussen het westelijk-perifere Vlaanderen en het oostelijke Limburg brengt zowel overeenkomsten als verschillen aan het licht. Sommige ‘stapel’-termen, zoals *opper*, *hukkel(ing)* en *mijt*, worden in beide regio’s aangetroffen en delen bovendien hun dominerende betekenis: zowel Vlaams als Limburgs *opper* duidt een ronde stapel aan, voornamelijk van hooi, en *hukkel(ing)* wordt hoofdzakelijk gebruikt voor een kleine, ronde hooihoop op het maaveld. Een ander punt van overeenkomst is het frequente voorkomen van polysemie (dezelfde benaming duidt op dezelfde opnameplaats twee of meer stapels aan) en heterosemie (dezelfde benaming duidt op verschillende opnameplaatsen een verschillend type stapel aan). Opvallende verschillen zijn o.m. dat de Vlaamse dialecten gekenmerkt worden door een grotere meernamigheid dan de Limburgse, dat de Limburgse kaartbeelden homogener en overzichtelijker zijn, en dat alleen in Limburg duidelijke voorbeelden geattesteerd zijn van woordverlies uit homonymievrees.

Abstract

This article in honour of professor Jan Goossens deals with the traditional designations for harvest stacks in the Flemish dialects (French-, West-, East- and Zealand-Flanders). Seven onomasiological maps are presented, showing the heteronymy of the small stack of newly mown hay raked together on the field (2.2.1), the medium stack (not generally practiced) on the field (2.2.2), the tall stack made on the field shortly before the harvest is taken in (2.2.3), the

Email

magda.devos@
UGent.be
roxane.
vandenberghe@
UGent.be

permanent hay stack in the neighbourhood of the farm (2.2.4), the small round corn stack on the field (2.3.1), the two types of corn stacks near the farm in which the sheaves remain until being threshed, the one being of conical shape (2.3.2) and the other of square shape (2.3.3). The investigation is in line with Jan Goossens' onomasiologic and semasiologic exploration of the same conceptual field in the dialects of the Belgian province of Limburg (Goossens 1963).

A comparison between the Flemish and the Limburg dialects brings to light similarities as well as differences. Both dialect groups have a number of 'hay stack' terms in common, such as *opper*, *hukkel(ing)* and *mijt*, and the dominant meaning of each of those shared terms is highly similar in both regions. As to the differences, the Flemish vocabulary in the conceptual field of harvest stacks shows generally more lexical variation than the Limburg dialects. Furthermore the Limburg lexical maps show more sharply delimited lexical areas than their Flemish counterparts. Finally, only the Limburg dialects offer clear examples of word loss due to homonymophobia.

INLEIDING

In 1963 werd het proefschrift waarop Jan Goossens drie jaar eerder aan de Leuvense universiteit was gepromoveerd, onder de titel *Semantische vraagstukken uit de taal van het landbouwbedrijf in Belgisch-Limburg* als boek uitgegeven bij de Nederlandse Boekhandel. Het is een onomasiologische en semasiologie studie van vijf woordvelden uit de Limburgse landbouwterminologie. Dit werk markeert het begin van een bijzonder productief wetenschappelijk traject, waarlangs de jonge onderzoeker van toen zich middels talloze vernieuwende bijdragen gaandeweg zou ontpoppen tot een autoriteit op het brede domein van de historische taalkunde, de dialectologie en de taalgeografie.

Met dit artikel willen we aanknopen bij één van de vijf agrarische begrippencomplexen die de auteur in even zovele hoofdstukken behandelt, nl. de woorden- en betekenisgeografie van de heteroniemen voor 'bundels en stapels graan, stro en hooi'. We concentreren ons op de Vlaamse heteronymie van een beperkt veldje uit dat ruime domein, nl. dat van de oogststapels. De gegevens op onze woordkaarten komen uit de databank van het *Woordenboek van de Vlaamse dialecten (WVD)* en zijn zowel schriftelijk als mondeling verzameld. De WVD-vragenlijsten over de oogst van graan en hooi werden respectievelijk in 1978 en 1979 uitgezonden naar de respondenten van de schriftelijke enquête

en in diezelfde periode mondeling opgevraagd in Frans-Vlaanderen, zij het in enigszins gereduceerde vorm, waardoor er voor drie van de hieronder behandelde stapeltypes geen Frans-Vlaamse gegevens beschikbaar zijn. Het mondelinge materiaal omvat ook de gegevens uit een hele reeks licentiaatsverhandelingen over landbouwterminologie waarmee studenten tussen de jaren 1960 en 1990 afstudeerden aan de universiteiten van Gent en Leuven. Ten slotte werd een uitgebreide vragenlijst over landbouwterminologie in 1978-79 mondeling opgevraagd door Magda Devos en Jacques Van Keymeulen in tientallen plaatsen verspreid over het hele Vlaamse dialectgebied.

De woordkaarten die we hieronder presenteren, zijn bijgewerkte en verbeterde versies van de kaartjes uit de Gentse masterscriptie van Annelien Verhelst (2011) over de woordenschat van de oogststapels in de Vlaamse dialecten. Dat scriptie-onderzoek werd aan de vakgroep Nederlandse Taalkunde begeleid door Roxane Vandenberghe. In verband met de symboolkeuze op de kaarten past nog de volgende technische toelichting. Bij het in kaart brengen van een reeks verwante begrippen met overlappende heteronymie is het voor de overzichtelijkheid verkieslijk om hetzelfde lexeem steeds met hetzelfde symbool weer te geven. Na verschillende pogingen bleek dit principe echter niet houdbaar voor onze ‘stapel’-kaarten: het leverde te veel warrige of anderszins onelegante patronen op.

In wat volgt behandelen we achtereenvolgens de Vlaamse heteroniemen voor vier types hooistapels (par. 1) en drie soorten graanstapels (par. 2). Vijf van die zeven begrippen komen ook aan de orde in Goossens’ studie, wat vergelijking tussen de Vlaamse en de Limburgse kaarten mogelijk maakt. In een laatste paragraaf worden de belangrijkste bevindingen over de woord- en betekenisgeografie van de Vlaamse ‘stapel’-woorden samengevat, en gaan we in op enkele overeenkomsten en verschillen tussen Vlaanderen en Belgisch-Limburg.

1. HOOISTAPELS

1.1. ZAAKBESCHRIJVING

In alle plaatsen van ons onderzoeksgebied vielen er in de tijd van de traditionele, manuele hooioogst minstens vier verschillende soorten hooistapels te onderscheiden. Nadat het hooi was afgemaaid, bleef het enkele dagen opengespreid liggen op het veld om te drogen. ’s Avonds werd het met de

hooivork bijeengetrokken in lange, lage bermpjes om het te beschermen tegen regen en dauw. 's Ochtends gooide men die bermpjes weer open om het hooi verder te laten drogen. Die bewerking werd herhaald tot het hooi droog genoeg was om in kleine oppertjes – van ongeveer een meter hoog – te worden bijeengevorkt. Soms werden die hoopjes nog één of meerdere malen *gekeerd*, d.i. ondersteboven gegooid, om de onderste laag bloot te stellen aan zon en wind. Als het hooi bijna droog was, voegde men de kleine oppertjes samen tot hopen van ongeveer twee meter hoog, die kort daarop werden ingehaald. Deze hopen, in het AN ook *hooiroken* genoemd, werden mettertijd veelal vervangen door zogenaamde *hooiruiters*, stapels op een houten constructie bestaande uit drie schuin oplopende houten stokken, die bovenaan worden samengebonden en onderaan op korte afstand van de grond met elkaar zijn verbonden door horizontale stokken. In verschillende streken kende men nog een vierde type stapel, namelijk een hooihoop op het veld die qua grootte het midden houdt tussen het kleine oppertje en de grote hoop. Zo'n halfgrote stapel bestond uit twee of drie samengevoegde oppertjes. Het grootste deel van het geoogste hooi vond een onderkomen op de hooizolders boven schuur en stallingen, maar soms was die bergruimte nog ontoereikend om de hele oogst in te bergen. Dan werd het resterende hooi in de open lucht gestapeld, veelal op het korenerf, in ronde mijten. De hoogte daarvan varieerde, sommige hooimijten waren wel vijf meter hoog. In het midden van zo'n mijt stond er een vuistdikke houten paal.

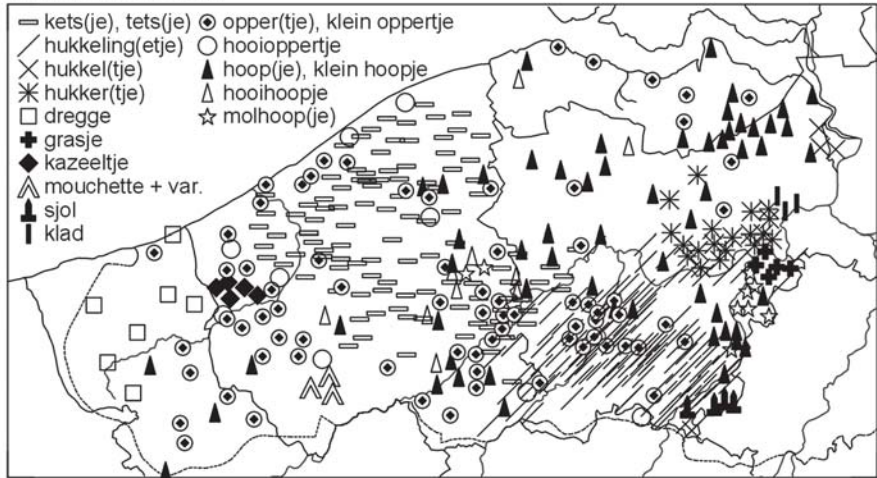
Hierna bekijken we de heteronymie van alle zopas genoemde stapels, met uitzondering van de hooiruiters, die geen lexicale variatie kent: overal spreekt men van (*hooi*)ruiter.

1.2. VLAAMSE HETERONIEMEN VOOR HOOISTAPELS

1.2.1. De kleine hooistapel

De frequentste heteroniemen voor de kleine hooistapel zijn het West-Vlaamse *kets(je)* en het Oost-Vlaamse trio *hukkeling*, *hukkel* en *hukker*. Het zijn benamingen die enkel op die kleine stapel betrekking hebben, afgezien van enkele zeldzame attestaties van *dubbele hukkeling* op kaart 2 en van *grote kets* op kaart 3. Het West-Vlaamse woord komt twee keer voor onder de vervormde gedaante *tetsje* (Oostrozebeke en Sint-Eloois-Vijve) en één keer als *fletsje* (Slijpe). *Kets* voor 'hooioppertje' is een exclusief westelijk woord: noch in de Brabantse, noch in de Limburgse dialecten wordt het teruggevonden. In westelijk Vlaanderen was het in de jaren 1980 klaarblijkelijk op zijn retour.

KLEINE HOOISTAPEL

Uit de kaart valt af te leiden dat *kets* ooit het leeuwendeel van West-Vlaanderen bestreek, met uitzondering van het westelijke deel van Veurne-Ambacht en de zuidelijke Westhoek, alsook het aangrenzende Oost-Vlaamse land van Nevele en Deinze. Vooral aan de randen van zijn oude areaal is het vervangen door *oppertje* en *hoop(je)*, woorden met een ruimer toepassingsbereik. Die woordkeuze weerspiegelt ongetwijfeld de verminderde dialectvastheid van onze informanten.

De etymologie van *kets* is onzeker. Volgens VDEW en Debrabandere (2002 i.v. KETS) is het woord identiek aan Ndls. *kits*, dat ‘hoop grind’ betekent, en verwant zou zijn met Duits *kitschen* ‘vuil samenvegen’, waaruit ook *kitsch*. Ons inziens kan ook worden gedacht aan een deverbatief van *ketsen* in de betekenis ‘kaatsen’ (uit Picardisch *cachier*). Een *kets* zou dan in oorsprong ‘kaatsbal’ hebben betekend. In het huidige West-Vlaams vinden we *ketsen* en *kets* voor resp. kaatsen en kaatsbal niet (meer) met palataal vocalisme terug, men spreekt van *katsen* en *katse(bal, -bolle)*. Wel kende Gezelle *ketsen* voor een zeker kinderspel met een ‘bolleket’, d.i. een grote knikker (aangehaald in WNT i.v. KETSEN-1). *Ketsen* ‘kaatsen’ komt wél nog voor in het Oost-Vlaamse Waasland (Joos i.v. KETSEN), in Zeeland (WZD i.v. KETSE[N]) en in het Antwerps van Cornelissen-Vervliet (i.v. KETSEN).

Een semantisch argument ten gunste van ons vermoeden is dat benoeming van het hooioppertje naar een (kaats)bal een analogie kent in het Zuid-Oost-Vlaamse *sjol*, een aan het Oudfrans *soule* ontleende benaming voor de

kaatsbal,¹ die in de streek van Geraardsbergen ook de kleine hooiopper aanduidt. Buiten ons onderzoeksgebied, op Goeree-Overflakkee, heeft blijkens de Taalatlas (kaart 129) nog een ander bolvormig spelattribuut zijn naam aan de kleine hooiopper geleend, nl. de tol.

Zo frequent als *kets* is in West-Vlaanderen, is ***hukkeling*** in Oost-Vlaanderen. Het heteroniem zit dicht geconcentreerd in de zuidelijke helft van de provincie, met uitzondering van het gebied ten oosten van de Dender tussen Aalst en Ninove. In het zuidwesten vertoont de verspreiding een uitloper in het West-Vlaamse Schelde/Leie-interfluvium. *Hukkeling* is een *-(l)ing*-afleiding van ***hukkel***, dat zelf opduikt in drie bijeenliggende dorpen in het uiterste oosten van het Waasland. Een derde variant ***hukker***, via *l/r*-wisseling op *hukkel* teruggaand, vormt een dicht bezet gebiedje ten noorden van de Schelde vanaf Dendermonde westwaarts tot ongeveer Wetteren, met een eind naar het noorden toe nog twee attestaties. Op de drie oostelijke vermeldingen na vallen er in het Waasland geen *hukkel*-varianten te bespeuren. Dat was tot voor kort blijkbaar wél het geval, want Joos vermeldt zowel *hukkeling* als *huiker* voor de kleine hooiopper.

Anders dan *kets* komen de *hukkel*-woorden tot ver buiten Vlaanderen voor. Op Goossens' kaart van de kleine hooiopper bestrijkt *heukel* het overgrote deel van Belgisch-Limburg. In het zuiden van die provincie vormt de afleiding *heukeling* een klein gebiedje (Goossens 1963, II, p. 111). In het tussenliggende gebied laat de Taalataskaart in Vlaams-Brabant van *heukel* een sporadische verspreiding zien, aan de oostrand van de provincie overgaand in een dichtere formatie, die aansluit bij de Limburgse concentratie. Geïsoleerd duikt *heukel* sporadisch op in het noordwesten van de provincie Antwerpen en vormt het een vrij dicht bezet gebied in het oosten van Noord-Brabant. Ooit moet er een uitgestrekt Zuid-Nederlands *heukel* / *hukkel(ing)*-gebied bestaan hebben vanaf de Schelde tussen de twee Vlaamse provincies tot en met Belgisch-Limburg.

Etymologisch worden *heukel* en *hukkel* verklaard als oorspronkelijke diminutieven op *-el* uit de Germaanse woordfamilie die afstamt van de Indo-Europese wortel **keu* met betekenis 'buigen, welven, zich krommen' (IEW, p. 588). Daaruit ontwikkelden zich binnen en buiten het Germaans een reeks woorden

---

¹ *Sjol* is een variant van *sol*, ook de stam van het ww. *sollen* met dialectische vormen als *sjollen* en *tjollen* 'werpen met een bal' (WNT i.v. SOLLEN), in vroegere tijd bepaaldelijk 'het kolfspel beoefenen' (VMNW en MNW i.v. SOLLEN). Het frequent geattesteerde toponiem *Solleveld* verwijst naar terreinen waar vroeger gekolfd werd.

die betrekking hebben op ‘buigen’ in de zin van ‘uitbuigen, opwelven’, zoals het adjectief *hoog* en een aantal substantieven voor zaken die boven het maai-veld uitsteken. Daartoe behoren zowel benamingen voor natuurlijke hoogten in het landschap, zoals Ndls. *heuvel* en *heukell/hukkel*, als woorden voor stapels, zoals Nederlands *hok* ‘korenhok’ en Duits *Hocke* ‘koren- of hooi-stapel’ (Goossens 1963, I, p. 203). Debrabandere leidt *heukel* en de variant *huiker* rechtstreeks af uit Mnls. *hok* (Debrabandere 2005 i.v. HUIKER), maar dit achten we onwaarschijnlijk, aangezien *heukel* al in het Oudnederlands als *hukil* verschijnt in toponiemen als *Heukelgem* (Sint-Martens-Latem, 821-823; Zuid-Holland, 996) en *Heukelom* (Gelderland, 814-815) (ONW i.v. HUKIL). Voor het eerste deel van deze namen reconstrueert Gysseling Germaans *hugila* ‘heuvel’ (Gysseling TW i.v. HUCALHEM en HEUKELOM). Het suffix *-(l)ing* in Vlaams *hukkeling* is misschien een jonger verkleinsuffix (Debrabandere 2005 i.v. HEUKELING), maar zoals Goossens opmerkt, kan er ook analogie-werking hebben gespeeld: nogal wat woorden uit de betekenisfeer van oogsten en stapelen zijn met dat suffix gevormd, bv. *pikkeling* ‘hoeveelheid graan door één slag van de pik afgemaaid’, *tienling* ‘korenhok van tien schoven’, *bonning* ‘strobos’ en *aarling* ‘bosje kort stro’ (Goossens 1963, I, p. 203).

Onder de benamingen die, zoals *kets*, *sjol* en de *hukkel*-woorden, exclusief de kleine hooiopper aanduiden, noteren we in de Vlaamse dialecten nog vijf beperkt verspreide heteroniemen: *dregge*, *kazeeltje*, *mouchette*, *klad* en *grasje*. *Dregge* komt frequent voor in de grote noordelijke helft van Frans-Vlaanderen. Moeyaert (2005) vermeldt het als *dregge* voor ‘kleine hooiopper, *meulette* (*de foin*)’. Ten oosten van de Frans/Belgische grens, in Veurne-Ambacht, gebruikt men *dregge* voor een ander begrip uit de hooioogst, nl. de lange zwaden waarin men het pas afgemaaide hooi ’s avonds bijeentrekt. Vermoedelijk is *dregge* een stamafleiding uit *dreggen*, identiek met Engels *drag*, in de betekenis ‘trekken’. Het heteroniem benoemt het hooioppertje als een (met de vork) bijeengetrokken hoopje. *Kazeeltje*, gebruikelijk in het zuiden van Veurne-Ambacht, verschijnt op de Taalatlaskaart als *kasteeltje*. Die laatste vorm is door het WVD niet geattesteerd, ook niet bij mondelinge enquête en navraag. Betreft het een onjuiste herinterpretatie door de auteur van de Taalatlas of door zijn informanten? *Kazeel* komt van middeleeuws Latijn *casula*, diminutief van Latijn *casa* ‘huis’, waaruit ook Frans *chasuble* > Ndls *kazuifel*. In het Middelnederlands is *casele* (ook *casel* en *casule*) een benaming voor een ‘wijde mantel zonder mouwen’, bepaaldelijk als priester-gewaad (MNW i.v. CASELE). Het hooioppertje kreeg hoogstwaarschijnlijk de naam *kazeeltje* vanwege zijn gelijkenis met het kegelvormige priesterkleed.

Verderop zullen we nog meer ‘stapel’-benamingen tegenkomen die aan kledingstukken zijn ontleend. Van het Franse leenwoord *mouchette*, drie keer geattesteerd in het zuidwesten van West-Vlaanderen nabij de taalgrens, is de herkomst onduidelijk. Moet gedacht worden aan een adaptatie van Picardisch *moyette*, diminutief van Oudfrans *moye* ‘mijt’, met betekenis ‘petite meule provisoire que l’on fait dans les champs pour garantir les récoltes de la pluie’ (FEW 6,2, p. 53b)? *Grasje*, als *gerzeke* geattesteerd in een gebiedje op de rechteroever van de Dender tussen Aalst en Dendermonde, is het verkleinwoord van *gras*. Het heteroniem, dat herinnert aan de Limburgse samenstellingen *grasheukel* en *grasmijte* in Goossens’ materiaal, zinspeelt erop dat het gemaaid gras in de eerste oppertjes nog maar weinig gedroogd is: het is nog veeleer gras dan hooi (Goossens 1963, I, p. 201). *Klad* ten slotte komt voor in drie plaatsen op de linker Scheldeoever westelijk van Dendermonde. Wellicht is de toepassing van dat woord op de kleine hooiopper een uitbreiding van de ter plaatse en in het naburige Antwerps ruim verbreide gebruikswijze van *klad* voor ‘een samengedrukte hoeveelheid van sommige zaken of substanties’, bv. *een klad slijk, mortel, mest, sneeuw* (Cornelissen-Vervliet i.v. KLAD).

Voor het overige wordt de kaart bevolkt met ruimer bruikbare benamingen als *opper* en *hoop*, al dan niet gecombineerd met *hooi*, met of zonder beklemtoning van de kleinheid (diminutiefvorm, toevoeging van adjectief *klein*). In het noordwestelijke kwart van Oost-Vlaanderen en in het noorden van het Waasland zijn de *hoop*-heteroniemen de enige benamingen voor de kleine hooiopper. Dat is ook het geval langs de Dender tussen Aalst en Dendermonde. De samenstelling *molshoop(je)*, verwijzend naar de kleinheid van het oppertje – als het ware slechts een molshoop groot – vormt een eigen gebiedje op de oostelijke Denderoever ten zuiden van Aalst.

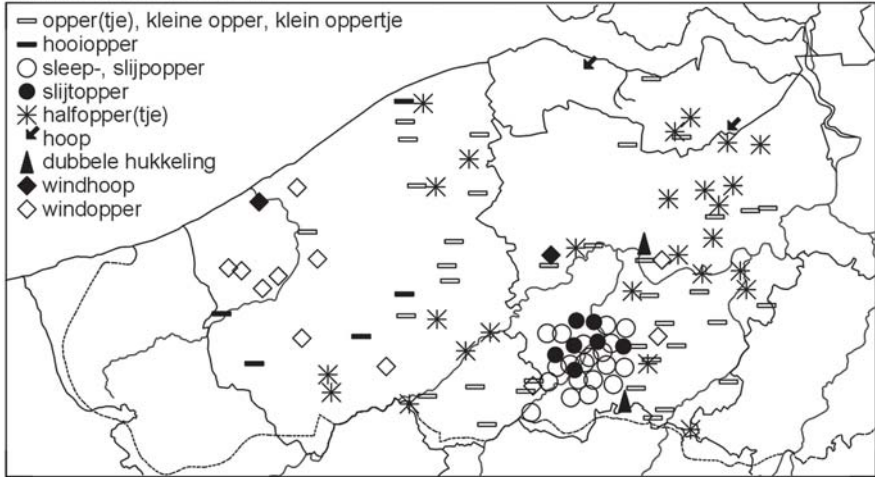
1.2.2. De halfgrote hooistapel

Het gebruik om het half gedroogde hooi van enkele kleine hooioppertjes samen te voegen tot middelgrote stapels, was in het Vlaamse dialectgebied verre van algemeen. Ook waar men die werkwijze kende, werd ze niet in alle omstandigheden toegepast. Volgens sommige zegslieden maakte men zulke hopen voornamelijk bij bewolkt, regenachtig weer. De beperkte vertrouwdheid met dit stapeltype verklaart enerzijds de grote hiaten in de symboolbezetting op de kaart, en anderzijds de weinig specifieke aard van de benamingen.

Veruit de meeste zijn specificerende samenstellingen, afleidingen of verbindingen met een grondwoord dat in zijn courantste gebruikswijze de grotere

HALFGROTE HOOISTAPEL

stapel aanduidt (*opper*), een enkele keer ook de kleinere (*hukkeling*). **Halfopper(tje)** vormt een gebiedje in het Waasland, waarbij ook enkele Oost-Zeeuws-Vlaamse attestaties aansluiten, en komt verder nog incidenteel voor. De verbinding *kleine opper* / *klein oppertje* is sporadisch verspreid in Oost-Vlaanderen en de westelijke helft van West-Vlaanderen. Voor deze benamingen vormt de grote stapel, die *opper* heet, het referentiepunt; bij het zeldzame Oost-Vlaamse **dubbele hukkeling** is dat de kleine hooiopper. Heteroniemen die zoals het Wase *halfopper(tje)* geografische geconcentreerd zitten, zijn *windopper* in westelijk West-Vlaanderen (vooral Veurne-Ambacht) en *slijp-*, *sleep-*, *slijtopper* in de westelijke helft van Zuid-Oost-Vlaanderen. **Windopper** en het zeldzame **windhoop** verwijzen volgens onze informanten naar het feit dat zulke stapels vooral gemaakt worden bij winderig weer. Het trio *slijp-*, *sleep-* en *slijtopper* zit dicht geconcentreerd in het zuidwesten van Oost-Vlaanderen. Over de herkomst van het determinans in die samenstellingen tasten we in het duister, omdat de etymologisch oorspronkelijke vorm daarvan niet met zekerheid vast te stellen is: is het *sleep-*, *slijt-* of *slijp-*? Martine Eeckhout ziet de variant *sleep-* als primair en leidt die af van het ww. *slepen* ‘over de grond voortsleuren’. Een ‘sleepopper’ zou dan te omschrijven zijn als een al slepend bijeengebrachte hoeveelheid hooi (Eeckhout 1973, p. 314). Die visie is echter fonologisch niet erg plausibel. In ons materiaal is de dominerende vorm *slijpopper*, de eerste vocaal daarvan kan in de betreffende dialecten geen representant zijn van de zachtlange *ee* van *slepen*. Ook Teirlinck geeft *slijpopper*, met daarnaast bovendien nog de oude westelijke,

ongediftongeerde variant *sliepoppere* (Teirlinck i.v. SLIPOPPERE). Ingeval de variant *slijt-* de oorspronkelijke is, valt verband met de terminologie van de vlasteelt – waarin *slijten* betekent ‘vlasstengels met de hand uit de grond trekken’ – niet uit te sluiten. Het halfgrote hooioppertje kan zijn naam hebben ontleend aan de mijtjes waarin men vroeger het gesleten vlas op de akker te drogen zette, zoals ook het peervormige graanstapeltje (zie verderop par. 2.2.1) sporadisch naar die vlastapel *ezel* wordt genoemd. Een dergelijke naams-overdracht impliceert uiteraard dat het vlasoppertje in Zuid-Oost-Vlaanderen *slijtopper* heette, maar die benaming hebben we niet kunnen terugvinden. Het eerste deel daarvan kan echter bezwaarlijk de stam van *slijpen* zijn: geen enkele betekenis van dat werkwoord komt in aanmerking om de samenstelling te verklaren. Moeten we dan toch een grondvorm *slijtopper* veronderstellen, die al voor Teirlinckx’ tijd tot *slijpopper* was geassimileerd?

De zeldzame heteroniemen *hooiopper* in West-Vlaanderen en *hoop* in Zeeuws-Vlaanderen zijn ad hoc-toepassingen van het gebruikelijke woord voor de grote hooistapel.

Wat ten slotte enigszins verrast, is de afwezigheid in dit heteroniemenlandschap van het woord *peer*, volgens onze informanten alleen gezegd van een voorlopig kegelvormig *graanstapeltje* (zie par. 2.2.1), terwijl volgens De Bo in het 19^e-eeuwse West-Vlaanderen zowel hooi- als graan in zgn. *peren* gestapeld werd (De Bo i.v. PEER).

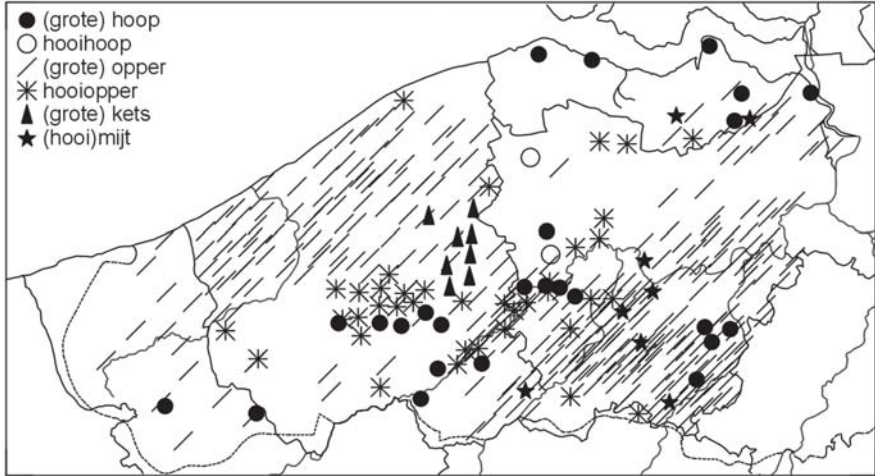
1.2.3. De grote hooistapel op het veld

Voor de grote hooistapel die op het veld werd gemaakt kort voordat men de hooioogst binnenhaalde, wordt in bijna het hele Vlaamse dialectgebied het woord *opper* gebruikt, soms voorbepaald met *hooi-* of met *grote*. De *opper*-formatie strekt zich blijkens de kaarten van de Taalatlas (kaart 130) en van Goossens (waar deze stapel *hooirook* heet, Goossens 1963, II: 113) verder oostwaarts uit over het hele Brabantse dialectgebied tot in Belgisch-Limburg, waar zich in het noordwesten een hechte concentratie laat zien, in zuidelijke richting smal uitlopend langs de grens met Vlaams-Brabant. Daarbuiten liggen de Limburgse attestaties heel dun gezaaid. Volgens de etymologische woordenboeken zijn *opper* en het werkwoord *opperen* gevormd met het bijwoord *op*,² maar of het substantief dan wel het werkwoord de primaire vorm

---

² De Limburgse vormen met anlautende *h* zoals *hopper* zijn volgens Goossens (1963: 118-120) eerder terug te voeren op een nevenvorm van Ndls. *hoop* en Duits *Haufen*.

GROTE HOOISTAPEL

is, blijft onzeker. Het werkwoord *opperen* voor ‘op hopen zetten van hooi of graan’ is wel het vroegst geattesteerd, nl. in een Hollandse bron uit 1377-78; het substantief *opper* duikt pas voor het eerst op in 1440, in een Hollands gekleurde Vlaamse tekst (MNW i.v. *OPPEREN* en *OPPER*).

Alleen in Zeeuws-Vlaanderen is *hoop*, soms aangevuld met het adjectief *groot*, het frequentste heteroniem. Verder zit het over de hele zuidelijke helft van het gebied, van Frans-Vlaanderen tot aan de Dender, sporadisch verspreid tussen de dichtgezaaide *opper*-attestaties. In het Brabantse gebied vinden we het op de Taalatlaskaart sporadisch terug in de oostelijke helft van de provincie Antwerpen en in Vlaams Brabant, ook weer in het gezelschap van andere benamingen. Een kleine maar hechte *hoop*-concentratie tekent zich af in de zuidoostelijke uithoek van Belgisch-Limburg. In de Belgische provincies Vlaanderen komt *hoop* ons op grond van zijn kaartbeeld voor als een recent, algemener toepasbaar substituut voor het specifiekere *opper*. Het is geen toeval dat die *hoop*-attestaties zonder uitzondering uit de schriftelijke enquête afkomstig zijn. Alle mondeling bevroegde informanten gaven het woord *opper* op. Dat *hoop* in West-Zeeuws-Vlaanderen daarentegen wel degelijk een geijkte term is voor oogststapels, waaronder de grote hooiopper, wordt door het WZD (i.v. ‘ôôp’) bevestigd.

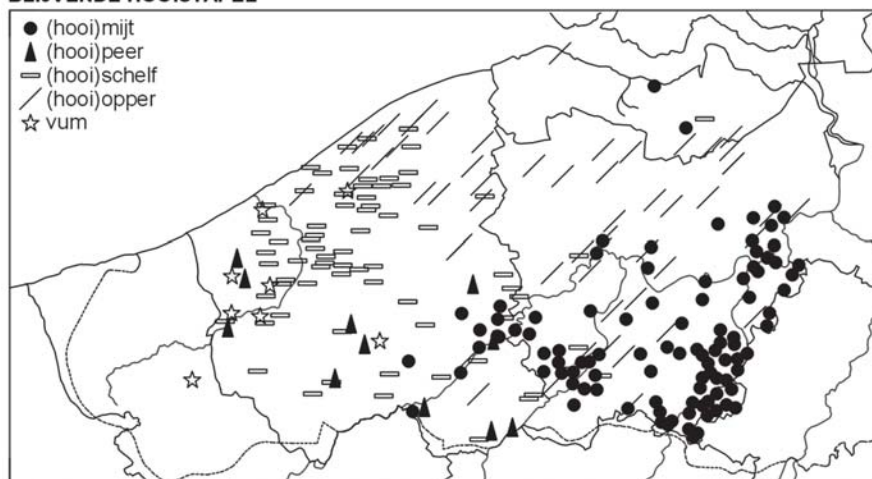
De benaming *grote kets* verschijnt in een kleine concentratie aan de oostrand van Midden-West-Vlaanderen, ook weer in het gezelschap van *opper*. Op de Taalatlaskaart komt dit heteroniem niet voor. Een ander zeldzaam heteroniem

ten slotte is *(hooi)mijt*, met enkele vindplaatsen in Zuid-Oost-Vlaanderen, één vermelding in het aangrenzende West-Vlaanderen en twee aan de zuidrand van Oost-Zeeuws-Vlaanderen. In al die plaatsen heet de grote hooiopper ook *opper*. Zo'n incidenteel verspreidingspatroon van *mijt* zien we ook op de Taalatlaskaart in het Brabantse dialectgebied. In zijn courante gebruikwijze duidt Oost- en Zeeuws-Vlaams *mijt* een blijvende stapel aan, nl. de ronde graanstapel in Oost-Vlaanderen en de langwerpige in Oost-Zeeuws-Vlaanderen. In de hele zuidelijke Nederlanden is er maar één regio waar *mijt* zich profileert als zowat het enige heteroniem voor de grote hooistapel, nl. het zuiden van Belgisch-Limburg. Vreemd is dat er op de Taalatlaskaart in het noorden van de Vlaamse provincies en in Oost-Zeeuws-Vlaanderen een heteroniem verschijnt waarvan in het WVD-materiaal geen spoor te bekennen valt, nl. *schelf*. Het valt te betwijfelen of de respondenten van de schriftelijke enquêtevragen waarop dat gegeven steunt, wel degelijk de *voorlopige* hooistapel voor ogen hadden toen ze dat woord invulden en niet de blijvende ronde hooimijt op het korenerf (zie par. 1.2.4).

1.2.4. De blijvende ronde hooistapel

In de blijvende hooimijt op het korenerf of op een hoek van een weide lag het hooi gestapeld rond een verticale houten paal. Als men hooi nodig had voor het vee, werd de benodigde portie van de stapel afgestoken met behulp van de hooispade.

BLIJVENDE HOOISTAPEL

Alle heteroniemen voor de ronde mijt worden ook voor andere stapels gebruikt. *Opper* is de courantste, meestal ook de enige benaming in het noordoosten van West-Vlaanderen en in Noord-Oost-Vlaanderen, waarbij zich ook de Oost-Zeeuws-Vlaamse grensdorpen aansluiten. In die regio's worden de voorlopige grote hooihoop op het veld en de blijvende hooimijt lexicaal niet onderscheiden. In het Oost-Vlaamse *opper*-gebied wordt dat woord bovendien nog voor een derde soort stapel gebruikt, nl. de ronde graanstapel (zie par. 2.2.2). In het zuidoosten van West-Vlaanderen en in Zuid-Oost-Vlaanderen duikt *opper* nog sporadisch op tussen courantere alternatieven, respectievelijk *schelf* en *mijt*. Een bijna exclusief West-Vlaams heteroniem is *schelf*, dat dicht geconcentreerd zit in de westelijke helft van de provincie en nog sporadisch voorkomt in de oostelijke. In dat hele West-Vlaamse *schelf*-gebied duidt het woord ook de ronde graanstapel aan die op het korenerf blijft staan in afwachting dat het koren gedorst kan worden. In Oost-Vlaanderen blijft de aanwezigheid van *schelf* beperkt tot enkele attestaties ten noorden van Oudenaarde en één enkele ten westen van Gent. Geïsoleerd staat de *schelf*-vermelding in Oost-Zeeuws-Vlaanderen.³ *Schelf*, dat etymologisch identiek is met Engels *shelf* 'schap' en ook zustervormen kent in het Oudnoors en het Middelnederduits, zou oorspronkelijk een beschot of een stellage van planken hebben aangeduid, en van daar af geëvolueerd zijn tot benaming voor een vrijstaande stapel hooi of andere gewassen. Wellicht, zo vermoedt De Vries (i.v. SCHELF), werd hooi eertijds gestapeld op een houten stellage, vandaar de metonymie. Van de twee nog gangbare betekenissen van *schelf* in de Vlaamse dialecten, is de etymologisch secundaire, nl. '(hooi)mijt', de vroegst geattesteerde: het MNW geeft i.v. SCHELVE een viertal 14^e eeuwse vindplaatsen uit Hollandse bronnen, waar het woord onmiskenbaar op een stapel betrekking heeft. De betekenis 'planken beschot om hooi of veldvruchten te bewaren', in het MNW enigszins misleidend als oudste gepresenteerd, is pas sinds Kiliaan gevonden.

Mijt, een oud Latijns leenwoord uit *meta* 'kegel', vormt een dicht bezet gebied in Zuid-Oost-Vlaanderen, met noordelijke uitschieters langs de Schelde benoorden Dendermonde en in de buurt van Gent. Over de situatie in de Brabantse dialecten bezitten we weinig gegevens. Slechts twee Brabantse idiotica maken melding van (*hooi*)mijt: Pletincx noteert (i.v. MÂIT) zowel *mijt*

---

³ Het WZD schrijft i.v. *schelf(t)* en *schelve* dat dit woord als 'stapel'-lexeem in Zeeuws-Vlaanderen overwegend betrekking heeft op een ronde stapel vlas, en slechts zelden op de ronde hooimijt. Zie verder par. 2.2.

als *hooimijt* voor het West-Brabantse Asse en Goossenaerts geeft *hooimijt* voor het noordwesten van de Antwerpse Kempen. Echter, aangezien *mijt* ook algemeen gebruikelijk is in Belgisch-Limburg (Goossens 1963 II, p. 115), vormt het heteroniem wellicht een uitgestrekte en aaneengesloten formatie vanaf de Oost-Vlaamse westgrens tot zeker de rijksgrens tussen de twee Limburgen. Zowel in Oost-Vlaanderen als in Limburg is het tevens de benaming voor de ronde graanstapel. In West-Vlaanderen blijft de *mijt*-verspreiding beperkt tot een aantal dorpen in het zuidoosten, even ten noorden van de Leie, waar ook *schelf* en *opper* voorkomen. Het heteroniem duikt ook nog twee keer op in Oost-Zeeuws-Vlaanderen. Dat sommige West-Vlaamse informanten de grote ronde hooistapel *mijt* noemen, verrast enigszins: dat is daar immers de algemeen gebruikelijke benaming voor een rechthoekige graanstapel (zie par. 2.2.3).

Ten slotte wordt in het zuiden van Veurne-Ambacht en ook sporadisch in zuidoostelijk West-Vlaanderen de benaming *peer* waargenomen. In een (veel) courantere West-Vlaamse gebruikswijze duidt dat woord een kleine, ronde stapel op het veld aan, volgens de WVD-informanten uitsluitend van graan, maar blijkens De Bo vroeger ook van hooi (zie hierboven par. 1.2.2). Het verbreidingspatroon van *peer* in elk van de twee toepassingen, erg bescheiden voor de grote hooimijt en hecht geconcentreerd voor een klein rond graanstapeltje, laat vermoeden dat het woord recent van die laatste stapel op de eerste is overgedragen.

2. GRAANSTAPELS

2.1. ZAAKBESCHRIJVING

In deze paragraaf bekijken we de heteronymie van drie types graanstapels, één voorlopige op het veld en twee definitieve op het korenerf. Buiten beschouwing blijft het graanhok, omdat de benamingen daarvoor praktisch niet interfereren met die voor andere graanstapels.

De kleinste hier behandelde graanstapel is de zogenaamde *peer*. Het was een rond mijtje, dat uit twee of drie samengevoegde graanhokken werd gemaakt als er regen op komst was. Als men het koren binnenhaalde, werd eerst de tasruimte in de schuur volgestapeld met schoven. Dikwijls volstond die berg-ruimte niet, en dan diende het overige graan in open lucht te worden gestapeld in grote ronde of rechthoekige mijten. Die twee types waren niet in alle

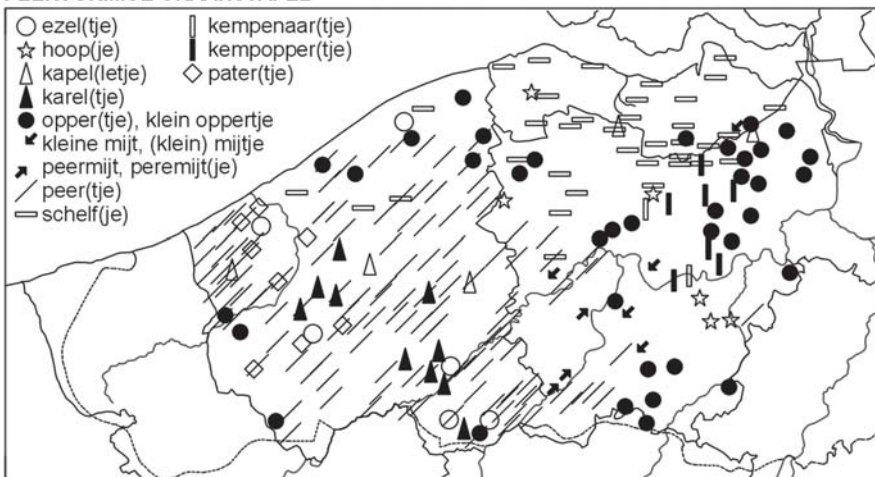
streken even gebruikelijk, de keuze voor het ene of het andere berustte deels op de te stapelen graansoort, deels op traditie. Tarwe leent zich met zijn korte halmen beter om in rechthoekige mijten te worden gestapeld dan graansoorten met lang stro, zoals rogge. Vandaar dat er in de polders, waar veel tarwe werd verbouwd, weinig ronde mijten te zien waren. In de Binnen-Vlaamse zandstreken daarentegen overheerste de roggeteelt en was de ronde stapel veruit het courantste type. Dat was echter ook het geval in de vruchtbare zandleemstreek van Zuid-Vlaanderen, waar tarwe nochtans de boventoon voerde onder de graangewassen.

2.2. VLAAMSE HETERONIEMEN VOOR GRAANSTAPELS

2.2.1. Peervormige graanstapel

De kleine ronde graanstapel wordt in West-Vlaanderen zowat overal naar zijn vorm *peer* genoemd, alleen in het uiterste noordoosten is het woord niet gebruikelijk. Ook in het zuidwesten van Oost-Vlaanderen is het heteroniem goed vertegenwoordigd: het simplex *peer* en de samenstelling *peremijt* vormen er tezamen een dicht bezet gebied, met als noordelijkste vindplaatsen drie dorpen benoorden de Leie, die tevens aansluiten bij het grote West-Vlaamse *peer*-gebied.

PEERVORMIGE GRAANSTAPEL

In West-Vlaanderen treffen we verder drie heteroniemen aan die exclusief de kleine ronde graanstapel aanduiden: *pater*, *karel* en *ezel*. Het eerste, ***pater***, komt sporadisch voor in Veurne-Ambacht en in het daaraan grenzende gebied ten zuiden van de IJzer. De naamgeving is wellicht metonymisch, meer bepaald een pars pro toto, want in het 19^e-eeuwse West-Vlaams van De Bo slaat het woord enkel op een ‘soort van strooien mantel waarmede men een kleenen koorn- of hooischelf rondom bedekt’ (De Bo i.v. PATER). Zo’n mantel deed de naamgevers klaarblijkelijk denken aan het wijd uitlopende patershabet, zoals het kleine hooioppertje door zijn kegelvorm de gedachte oproep aan een *kazeel* of kazuifel (zie par. 1.2.1).

Eveneens aan een kledingstuk ontleend is het heteroniem ***karel***, dat in Zuid-West-Vlaanderen benoerden de Leie twee kleine eilandjes vormt in het grote *peer*-gebied, met één ietwat geïsoleerde attestatie tussen beide in. Ook De Bo vermeldt het woord (i.v. KAREL). Model stond hier de zogenaamde *kaarle* of *keerle*, nu nog in sommige dialecten bewaard in de samenstelling *slaapkaarle*, *-keerle* voor ‘nachtkleed’. Oorspronkelijk was een ‘kaarle’ een wijde mannenmantel, gedragen door de goeude standen, of een ambtsgewaad, een soort van toga, zoals bv. vorstelijke ambtenaren en schepenen droegen. Wellicht is, net zoals bij *kazeeltje* en *pater*, de naar onderen toe wijd uitlopende snit van het kledingstuk het kenmerk geweest dat de overdracht op het graanstapeltje heeft bewerkt.

Het zeldzame West-Vlaamse heteroniem ***ezel*** is ontleend aan een stapeltype uit de vlasoogst. Volgens De Bo duidde het ‘een kleine mijt van opgebonden vlasch op den akker’ aan. Dat mijtje bestond uit een aantal rechtopstaande vlasbundels, waarboven andere bundels horizontaal werden gestapeld ‘tot de hoogte van vijf à zes voet’. Het geheel werd ‘overdekt met stro op wijs van een dak’ (i.v. EZEL). Die stapelwijze, in het Frans trouwens *en dos-d’âne* genoemd, verklaart de naamgeving: men zag een gelijkenis tussen het mijtje en een bepakte ezelsrug. Hetzelfde beeld schuilt achter de bouwkundige term *ezelsrug*.

Buiten West-Vlaanderen treffen we voor de kleine graanstapel enkel benamingen aan die gevormd zijn met woorden voor andere stapeltypes: *mijt*, *opper*, *schelf* en *hoop*. Daaronder is ***opper*** het courantste woord; specificeringen als *oppertje*, *kleine opper*, *klein oppertje* worden frequent waargenomen in het Waasland en sporadisch in de rest van Oost-Vlaanderen buiten het zuidwestelijke *peer(mijt)*-gebied. Ook in Noord-West-Vlaanderen duiken zulke formaties af en toe op. Het enige *opper*-heteroniem met een vrij dicht

en afgebakend verspreidingsgebied is *kempopper(tje)* in het noordoosten van Oost-Vlaanderen. In die streek werd vroeger veel *kemp*, d.i. hennep, geteeld voor de touwslagerijen. De geoogste hennep werd gestapeld in mijtjes die qua vorm en grootte veel gelijkenis vertonen met de kleine graanstapels. Nu de hennep teelt al geruime tijd tot het verleden behoort en het woord *kemp* uit de woordenschat verdwijnt, verliest ook de naam voor het oppertje zijn doorzichtigheid en wordt hij volksetymologisch vervormd tot *Kempers* of *Kempisch oppertje* (unica, dus niet op de kaart), zelfs tot *kempenaar(tje)*, wat dan weer bij sommige informanten de overtuiging heeft doen postvatten dat de bakermat van de kleine graanstapel in de Kempen ligt.

Ook *schelf(je)* profileert zich als gebiedsvormend. In Zeeuws-Vlaanderen en aangrenzend Oost-Vlaanderen vormt het een behoorlijk hechte formatie, die ook de noordrand van Oost-Vlaanderen bestrijkt vanaf de West-Vlaamse grens tot aan het Wase *opper*-gebied. Het heteroniem waaiert over het Meetjesland verder uit naar het zuiden, met Nevele als zuidelijkste vindplaats. In Oost-Zeeuws-Vlaanderen is *schelf* ook algemeen gebruikelijk voor een ronde vlamijnt en, zoals ook heel frequent in Oost-Vlaanderen, Brabant en Belgisch-Limburg,⁴ voor de zolder van balken of rondhouten boven de schuur of de stal (WZD i.v. i.v. SCHELF(T) en SCHELVE). Die laatste toepassing bestrijkt ook heel Noord-Oost-Vlaanderen (WVD I, 2, kaart p. 338). In West-Vlaanderen blijft de verspreiding van *schelf(je)* beperkt tot enkele zeldzame attestaties in de polders. Daar duidt het woord algemeen de ronde graanmijnt aan. Benamingen met *mijnt* zijn maar zelden geattesteerd en komen vrijwel alleen voor in het zuidwesten van Oost-Vlaanderen: *peermijnt(je)* en (*klein*) *mijntje* of *kleine mijnt* duiken er elk een drietal keren op. Ver daarvandaan verschijnt *mijntje* nog één keer in het Zeeuwse grensdorp Heikant.

Ten slotte noemen enkele informanten uit West-Vlaanderen en één enkele Waaslander het graanmijntje *kapel(letje)*. Die benaming is algemeen gebruikelijk in de Vlaamse terminologie van de vlasteelt, voor de kegelvormige, holle hokjes waarin men geroot vlas ongebundeld en soms ook vers gesleten vlas in bundeltjes te drogen zette. Bij uitbreiding wordt het woord ook wel toegepast op ronde hokjes van andere gewassen, waaronder hooi (De Bo i.v. KAPELLE). De verklaring voor die agrarische toepassing moet wellicht niet zoals het WNT i.v. KAPEL-1 aangeeft, worden gezocht in enige gelijkenis van zulke stapeltjes met een kapel als religieus bouwseltje, ook al worden vlaskapellen daar

---

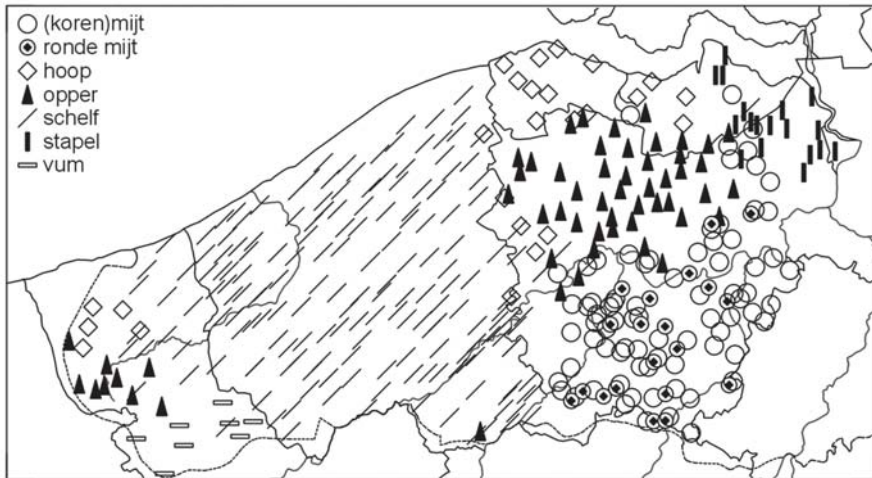
⁴ Zie voor Brabant WBD, p. 127, voor Belgisch-Limburg Goossens (1963, I, p. 166). Een kaartje van beide Limburgen staat in WLD, I, 6, p. 106.

vandaag mee geassocieerd. *Kapel* komt uit middeleeuws-Latijn *capella*, diminutief van *cappa* ‘mantel’. Daarvan is de betekenis ‘bedehuis’ een metonymische afleiding (EWN i.v. KAPEL). De toepassing van Nederlands *kapel* op hokken of stapels van veldgewassen hangt o.i. samen met de letterlijke betekenis van het Latijnse woord, nl. ‘manteltje’, ‘kap(je) van een kledingstuk’.⁵ *Kapelletje* als ‘stapel’-term behoort dus tot dezelfde motiefcategorie als *kazeeltje*, *karel* en *pater*.

2.2.2. De ronde graanstapel

De ronde korenmiot, bestaande uit een kegelvormige romp met daarop een spits toelopend dak, is overal bekend in het Vlaamse dialectgebied, ook in streken waar rechthoekige stapels de regel waren. Op geen andere ‘stapel’-kaart vormen de heteroniemen zulke mooi afgebakende verspreidingsgebieden als op deze. Het grootste daarvan is de homogene West-Vlaamse *schelf*-formatie, die in het westen ter hoogte van Veurne-Ambacht de rijksgrens met Frankrijk oversteekt en in het oosten bijna lineair begrensd wordt door de provinciegrens. Daarvoor wordt het alleen nog enkele keren waargenomen

RONDE GRAANSTAPEL

⁵ Daarvan stamt misschien ook het Waalse *copale* af, een benaming voor haverstapeltjes van dezelfde vorm als de Vlaamse ‘(vlas)kapellen’. Grandgagnage (1845: 124) geeft echter een andere etymologie, nl. afleiding van het Oudfranse adjectief *copou* ‘conisch’, uit Oudfrans *cope* ‘top, spits’. *Copale* kan echter ook ontleend zijn aan West-Vlaams *kopalle*, variant van *kapelle* (De Bo i.v. KAPELLE).

in het Oost-Vlaamse Land van Nevele en één keer geïsoleerd in Oost-Zeeuws-Vlaanderen. Zoals we al zagen in de vorige paragrafen, is *schelf* in de Oost- en Zeeuws-Vlaamse dialecten geen onbekende in de agrarische ‘stapel’-terminologie: het wordt er gebruikt voor de schuur- of stalzolder, de ronde vlasmijt en, sporadisch, voor de ronde hooimijt.

Een tweede ruim verspreid heteroniem is *mijt*, soms voorbepaald met *ronde*. Het vormt een hecht gebied als exclusieve benaming in Zuid-Oost-Vlaanderen en het Land van Dendermonde benoorden de Schelde, vanwaar het in een smalle strook verder noordwaarts uitloopt door het westelijke Waasland heen tot in Oost-Zeeuws-Vlaanderen. Of die Zuid-Oost-Vlaamse concentratie een verlengde kent in de Brabantse dialecten, valt bij gebrek aan precieze gegevens niet vast te stellen, maar gezien de algemene verspreiding ervan in Belgisch-Limburg en de zuidelijke helft van Nederlands Limburg (WLD I, 4, p. 95), bestrijkt het heteroniem wellicht een uitgestrekt gebied vanaf de Oost-Vlaamse westgrens tot voorbij de rijksgrens en zelfs daarvoorbij (Goossens 1963, II, p. 95).

Opper is het gebruikelijke woord voor de ronde graanmijt in twee ver uit elkaar liggende gebieden. In het noordwesten van Oost-Vlaanderen vormt het een hecht massief waarbij ook enkele Zeeuws-Vlaamse grensdorpen aansluiten. Zowel de oost- als de zuidwestgrens van die concentratie biedt een rafelige aanblik, het woord concurreert er met andere heteroniemen, nl. *mijt* en *stapel* in het oosten en niet minder dan drie alternatieven in het zuidwesten: *mijt*, *schelf* en *hoop*. In dat mengebiedje vinden we dus naast de drie benamingen die in de aangrenzende regio’s het landschap domineren – *schelf* ten westen, *opper* ten noorden en *mijt* ten zuiden – ook nog het semantisch polyvalente *hoop*. Een strategie om uit de naamsverwarring te ontsnappen?

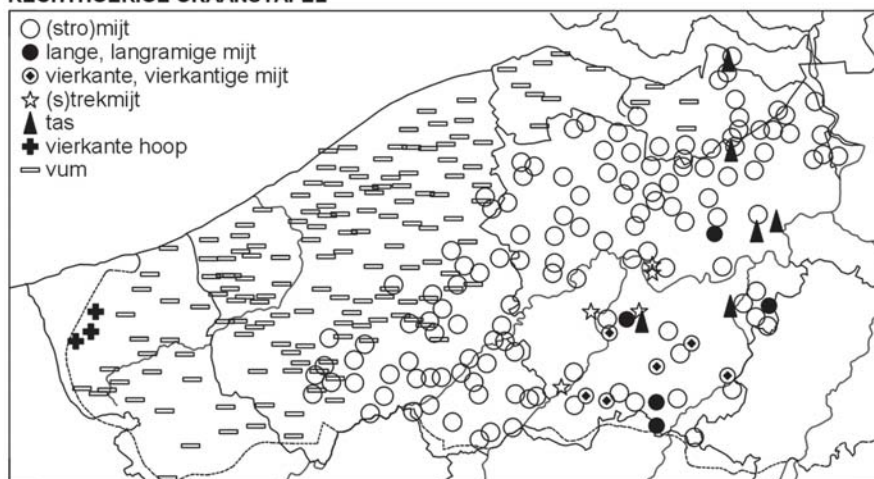
Ver westelijk van zijn Oost-Vlaamse concentratie duikt *opper* weer op in het midden van Frans-Vlaanderen, waar het omringd wordt door *schelf* in het noordoosten, *vum* in het zuiden en vijf *hoop*-vermeldingen in het noordwesten.

Nadrukkelijker dan in Frans- en Oost-Vlaanderen is de aanwezigheid van *hoop* benoorden de rijksgrens. Het verschijnt als uniek heteroniem in West-Zeeuws-Vlaanderen en het land van Axel. Een dergelijk geografisch patroon lijkt erop te wijzen dat het woord naast en vanuit zijn ruime toepasbaarheid op allerlei hopen, massa’s en stapels in de agrarische woordenschat tot specifieke ‘mijt’-benaming is geëvolueerd. Van een dergelijke semantische specialisatie is ook sprake in het WZD, maar volgens dat woordenboek slaat

het woord op de voorlopige hopen waarin gewassen op het veld staan te drogen (WZD i.v. 'ôôp). **Stapel** ten slotte vormt als enig heteroniem een gebiedje in de noordoosthoek van Oost-Vlaanderen en komt ook nog voor benoorden de rijksgrens in het Land van Hulst. Ook dat van huize uit ruim toepasbare woord dient zich gezien zijn kaartbeeld aan als een gelexicaliseerde benaming voor de ronde mijt, ook al maken noch het *Waasch Idioticon* van Joos noch het WZD er melding van. Het *stapel*-areaal wordt overigens naar het oosten toe niet begrensd door de Schelde, maar strekt zich ook uit over de Antwerpse Kempen, getuige de omschrijving van Goossenaerts i.v. STAPEL: “grote ronde hoop graangewas (haver of rogge)”, met daarbij een plaatje van een ronde graanmijt.

2.2.3. De rechthoekige graanstapel

RECHTHOEKIGE GRAANSTAPEL

Op het kaartbeeld van de benamingen voor de rechthoekige korenmijt valt meteen de tegenstelling op tussen de twee ruim verbreide heteroniemen *vum* en *mijt*. Vlaams *vum* ontstond met klinkerronding uit Middelnederlands *vimme*, met cognaten in het Oudsaksisch, het Middelhoogduits en het Fries. Over de etymologische oorsprong van het woord bestaan alleen gissingen. De pogingen om het binnen het Indo-Europees te verklaren vindt De Vries (i.v. VIM) weinig plausibel; hij sluit niet uit dat het om een substraatwoord gaat. Al in de vroegste Middelnederlandse vindplaatsen duidt *vim* een stapel aan, bepaaldelijk van bussels koren, (dek)stro, rijshout of riet (MNW i.v.

VIMME-1). De excerpten in het MNW onthullen echter niets over de vorm van die stapels.

In Frans-Vlaanderen, West-Vlaanderen behalve het zuidoosten, en West-Zeeuws-Vlaanderen zien we een dichtmazig net van *vum*-attestaties, heel vaak als uniek heteroniem. Hetzelfde beeld toont *mijt* in het zuidoosten van West-Vlaanderen, het grootste deel van Noord-Oost-Vlaanderen en Oost-Zeeuws-Vlaanderen. Ook in Zuid-Oost-Vlaanderen is *mijt* zowat het enige heteroniem, maar doordat rechthoekige stapels hier veel minder courant zijn dan ronde, liggen de symbolen minder dicht gezaaid en is de benaming dikwijls vergezeld van specificeerders als *strek-*, *lange*, *vierkante* of *rechthoekige* om de stapel te onderscheiden van het algemeen gebruikelijke ronde type, dat steeds *mijt* wordt genoemd. In Zuid-West-Vlaanderen tekent zich ten noorden van het exclusieve *mijt*-gebied een vrij brede strook af, op enige afstand van de Leie en evenwijdig met die rivier, waar het heteroniem frequent wordt waargenomen binnen het territorium van *vum*. Dat lijkt te wijzen op een recente expansie van het heteroniem dat ook tot de standaardtaal behoort, in tegenstelling tot het exclusief West-Vlaamse synoniem *vum*.

Opvallend is de afwezigheid van *mijt*-symbolen in het zuidelijke Waasland en de streek van Dendermonde. Voor zover men daar over een benaming voor de – weinig gebruikelijke – rechthoekige *mijt* beschikt, is dat *tas*, een woord dat ook twee keer werd opgegeven in Zuid-Oost-Vlaanderen en één keer in Oost-Zeeuws-Vlaanderen. *Tas* is in alle Zuid-Nederlandse dialecten de benaming voor de stapel graanschoven in de schuurbergruimte naast de dorsvloer. Overdracht van het woord op een graanstapel in open lucht ligt semantisch enigszins voor de hand, zeker in streken waar zulke stapels zeldzaam zijn. Toch maakt geen enkel Zuid-Nederlands dialectwoordenboek gewag van deze metonymie.

Over het voorkomen van de rechthoekige graanmijt en de benamingen ervoor in de Brabantse dialecten blijft onze informatie beperkt tot het lemma MIJT bij Goossenaerts. In diens Kempens onderzoeksgebied verstaat men onder dat woord een “grote, langwerpige stapel mutsaarden, stro, vlaggen”. Goossens schrijft dat zulke stapels in Belgisch-Limburg niet tot de agrarische traditie behoren. Ze kwamen pas in gebruik toen de artisanale oogstmethodes hun zwanenzang beleefden (Goossens 1963, I, p. 169). Lexicaal werden de rechthoekige en de ronde *mijt* er niet van elkaar onderscheiden, wat herinnert aan de situatie in Zuid-Oost-Vlaanderen.

3. SAMENVATTENDE BESCHOUWINGEN

3.1. MONOSEMIE, HETEROSYMIE EN POLYSEMIE

In het benoemingsveld van de hooi- en graanstapels treffen we enerzijds termen aan die slechts op één stapeltype betrekking hebben en anderzijds woorden die voor verschillende types gebruikt worden. De eerste soort, de monoseme woorden, zijn haast uitsluitend te vinden in de heteronymie voor de kleine stapels, bv. *dregge*, *kets*, *hukkeling* en *sjol* voor de kleine hooihoop, *slijp-/slijtopper* en *windhoop* voor de halfgrote hooistapel, en *pater*, *ezel* en *karel* voor de peervormige graanstapel. Bij de naamgeving aan de grote stapels worden maar twee heteroniemen aangetroffen met slechts één toepassing in het begrippencomplex van de oogststapels, nl. *tas* voor de rechthoekige graanmijt en *stapel* voor de ronde. Alle andere benamingen voor grote stapels duiden meerdere types aan. Daarbij vallen de verschillende toepassingen van één lexeem bijna nooit geografisch scherp van elkaar af te bakenen, maar komen ze naast elkaar voor binnen dezelfde regio, vaak zelfs in het dialect van één plaats. Met andere woorden, heterosemie is de uitzondering, polysemie de regel.

Het 'stapel'-woord met de meeste toepassingen is *opper*. Ook in Belgisch-Limburg en in het noordwesten van de Antwerpse Kempen benoemt het woord meerdere stapels,⁶ maar terwijl het in die twee gebieden om slechts twee types gaat, nl. de kleine en de grote hooistapel op het maaiveld (Goossens 1963, II, p. 111 en 113; Goossenaerts i.v. *OPPER* en *HOIOPPER*), verschijnt het in de Vlaamse dialecten in de heteronymie van alle ronde stapels. Zowat in alle opnameplaatsen staan twee of meer van die gebruikswijzen naast elkaar. Die polysemie blijkt doorgaans niet hinderlijk voor de communicatie, omdat de toepasselijke betekenis voor de hand wordt gelegd door de aard zelf van het werk dat men aan het verrichten is. Is dat het stapelen van hooi, dan zal al wie daarbij betrokken is *opper* gebruiken en verstaan als benaming voor een hooistapel, en niet voor een graanstapel. Als men bezig is het pas gemaaide hooi in kleine hoopjes samen te harken, dan zal men met *opper* zo'n hoopje bedoelen en niet de grote hooistapel die pas in een volgende fase van de hooioogst wordt gemaakt. Dreigt er toch verwarring, dan kan men zijn toevlucht nemen tot specificerende toevoegingen, zoals het

---

⁶ In Belgisch-Limburg omvat de heterosemie van *opper* nog enkele andere betekenissen in de sfeer van bundels en stapels, zoals 'boekweithok' en 'ongebonden halve graanschoof' (zie de betekenskaart van *opper* in Goossens 1963, II, p. 122).

diminutiefsuffix of het adjectief *klein* voor de kleine stapels, of voorbepalingen als *hooi-* en *koren-* om de grote stapels naar gewas te onderscheiden. Kennelijk vormt de eigenschap ‘rond’ een saillante component in de betekenis van *opper*. In twee regio’s, het noordwesten van Oost-Vlaanderen en een gebiedje in het oosten van Frans-Vlaanderen, is dat vormkenmerk voldoende om een stapel *opper* te noemen. Overal elders blijkt daarnaast ook de aard van het gestapelde gewas een prominent betekenissenkenmerk: een prototypische *opper* bestaat er uit hooi. Dat wil niet zeggen dat daardoor de toepasbaarheid van het woord op graanstapels helemaal uitgesloten is. Sporadisch noemt men er de peervormige graanstapel ook *opper*, maar deze stapel komt minder vaak voor dan de hooistapels en behoort niet tot het semantische prototype.

Zoals *opper* benoemt ook *schelf* uitsluitend ronde stapels. Zijn betekenispectrum in de Vlaamse dialecten vertoont wel veel minder variatie dan dat van *opper*, want het komt niet voor onder de benamingen voor de drie hooistapels op het veld. Zowel wat de verspreiding van *schelf* als zijn gebruiksmogelijkheden betreft, tekent zich binnen de Vlaamse dialecten een scherpe tegenstelling af tussen West-Vlaanderen en de rest van het gebied. In West-Vlaanderen duidt het overal de ronde graanstapel aan, en in de grote helft van de provincie ook de blijvende hooimijt. In die laatste toepassing wordt *schelf* vaak voorbepaald met *hooi-*, terwijl de korenmiot overal met het simplex wordt benoemd. Het lijkt geen twijfel dat voor de West-Vlaamse landbouwer een prototypische *schelf* er één is van korenschoven. De twee in West-Vlaanderen zo ruim verspreide betekenissen vinden we in Oost- en Zeeuws-Vlaanderen nauwelijks terug. De enige door ons behandelde stapel die daar *schelf* – vaker *schelfje* of *kleine schelf* – heet, is de kleine peervormige graanstapel. Het gebied waar die toepassing geconcentreerd zit – Zeeuws-Vlaanderen en aangrenzend Oost-Vlaanderen – is veel bescheidener dan het verspreidingsgebied van twee andere betekenissen van *schelf* buiten het bestek van het door ons onderzochte begrippencomplex. De eerste, ‘zolder van balken’, bestrijkt het leeuwendeel van Oost-Vlaanderen en heel Oost-Zeeuws-Vlaanderen, de tweede, ‘vlasmijt’ is verspreid over de hele provincie Zeeland.

Mijt wordt, in tegenstelling tot *opper* en *schelf*, zowel voor ronde als voor rechthoekige stapels gebruikt. In Zuid-Oost-Vlaanderen kent het woord de meeste toepassingen: behalve voor de twee soorten graanmijten wordt het er ook vrijwel algemeen gebruikt voor de blijvende hooimijt. Het duikt ook op in de heteronymie van de peervormige graanstapel, zij het hoofdzakelijk als diminutief, in verbinding met *klein* en als grondwoord van de samenstelling *peermijt(je)*.

De betekenisgeografie van *mijt* laat in het zuidelijk deel van de Vlaamse dialecten een vrij scherpe oost/west-tegenstelling zien tussen een Zuid-West-Vlaams gebied waar het woord bijna uitsluitend gebruikt wordt voor de rechthoekige graanmijt, en Zuid-Oost-Vlaanderen, waar het zowel de ronde als de rechthoekige graanstapel aanduidt. In laatstgenoemde regio worden de twee soorten graanmijten lexicaal niet onderscheiden, een stand van zaken die ook Goossens aantrof in Belgisch-Limburg. Het ontbreken van een lexicale differentiëring heeft alles te maken met de geringe verspreiding van de rechthoekige mijt. Als er uitzonderlijk zo'n stapel wordt gezet, wordt die benoemd met hetzelfde woord als het traditionele ronde type. Wil men de rechthoekige mijt expliciet onderscheidend benoemen, kan men zijn toevlucht nemen tot verduidelijkende voorbepalingen, vandaar *strekmijs*, *lange mijt*, *rechthoekige mijt*.

Ook in het zuiden van Frans-Vlaanderen tekent zich een gebiedje af waar men hetzelfde woord gebruikt voor de ronde en de rechthoekige graanmijt, nl. *vum*. Anders dan in Zuid-Oost-Vlaanderen zijn beide stapeltypes hier even gebruikelijk.

3.2. VERGELIJKING MET LIMBURG

Van de zeven 'stapel'-begrippen uit dit artikel zijn er vijf waarvan Goossens de Limburgse heteronymie in kaart heeft gebracht. Een vergelijking tussen de Vlaamse en de Limburgse benoemings- en betekenisgeografie brengt zowel overeenkomsten als verschillen aan het licht. Het 'stapel'-lexicon in de twee gebieden heeft meerdere termen gemeenschappelijk: *opper*, *mijt*, *hoop* en *heukel* / *hukkel(ing)*. Al die benamingen zijn ook gebruikelijk in het tussenliggende Brabant en sommige tot ver daarbuiten. Daarnaast komen heel wat woorden in slechts één van de twee perifere regio's voor. Zulke 'eigen' woorden zijn in de Vlaamse dialecten veel talrijker dan in Belgisch-Limburg. De Vlaamse woordkaarten vertonen dan ook doorgaans een grotere mate van veelnamigheid dan de Limburgse, zoals blijkt uit volgend kwantitatief tabelletje.

De grootste verschillen betreffen de naamgeving aan de ronde korenmijs (zes heteroniemen in Vlaanderen tgv. twee in Limburg) en, nog duidelijker, voor de kleine hooistapel op het veld, bij Goossens 'hooiopper' genoemd. Tegenover elf Vlaamse benamingen staan hier maar vier Limburgse. Slechts één stapel heeft in Limburg meer benamingen dan in Vlaanderen, nl. de grote

	Kleine hooistapel	Grote hooistapel	Blijvende hooistapel	Graanstapel
Vlaanderen	11	4	5	rond: 9 / rechthoekig: 3
West-Vl.	8	2	5	rond: 1 / rechthoekig: 2
Oost-Vl.	9	4	3	rond: 4 / rechthoekig: 2
Frans-Vl.	3	2	-	rond: 4 / rechthoekig: 2
Zeeuws-Vl.	2	3	3	rond: 4 / rechthoekig: 3
Limburg	4	5	1	rond (+ rechthoekig) : 2

hooistapel op het veld, door Goossens ‘hooirook’ genoemd. De grotere variatie in de Vlaamse heteronymie was enigszins te verwachten aangezien de Vlaamse dialecten een groter gebied bestrijken, met een sterk versnipperd taallandschap. Als we elk van de Vlaamse provincies en Frans-Vlaanderen apart met Limburg vergelijken, nemen de verschillen in lexicale variatie iets af, maar toch blijft de woordenrijkdom aan Vlaamse kant meestal groter.

Goossens’ kaarten tonen over het algemeen een homogener beeld dan de onze: op de Limburgse woordkaarten zijn de heteroniemen vaak scherper van elkaar af te bakenen: geografische patronen waarbij benamingen tot ver buiten hun kerngebied sporadisch of incidenteel opduiken, treffen we op de Vlaamse kaarten frequenter aan dan op de Limburgse. Dat onderscheid moet ongetwijfeld ten dele worden toegeschreven aan de manier van enquêteren en het tijdsverschil tussen de Vlaamse en de Limburgse opvraging. Goossens heeft een intensieve enquête gevoerd, zowel mondeling als schriftelijk, met verschillende navraagbeurten (Goossens 1963, I, p. 16-22). De WVD-gegevens berusten daarentegen voor het leeuwendeel op schriftelijke opvraging. Het Limburgse materiaal is bovendien al op het einde van de jaren 1950 verzameld, dat is zo’n twee decennia eerder dan de Vlaamse opvraging (1978-1985). Juist in die tussentijd ging de traditionele landbouw en daarmee verbonden terminologie met reuzenschreden achteruit. Het soms wat warrige beeld op de Vlaamse kaarten weerspiegelt tot op zekere hoogte het dialectverlies dat al volop aan de gang was toen de WVD-vragenlijsten werden uitgezonden.

In de geografie van de Limburgse ‘stapel’-heteroniemen stelde Goossens meermaals vast dat er zich in het grensgebied tussen twee verschillende betekenissen van hetzelfde lexem een smalle zone bevindt waar dat lexem ongebruikelijk is, en dus voor beide toepassingen een ander woord wordt gebruikt. Zo tekent zich in de Limburgse Kempen tussen de betekenisgebieden ‘hooiopper’ en ‘hooirook’ van *opper* een smalle strook af waar het woord *opper*

ontbreekt. Dergelijke lexicale hiaatvorming is te verklaren uit polysemie-vrees: om verwarring in de communicatie te voorkomen, vermijdt de taalgebruiker het heteroseme woord⁷. Van dit verschijnsel hebben we op de Vlaamse kaarten geen overtuigende voorbeelden gevonden.

Literatuurlijst

- Cornelissen, P.J. & J.B. Vervliet** (1899-1906). *Idioticon van het Antwerpsch Dialect (Stad Antwerpen en Antwerpsche Kempen)*. Gent: Siffer.
- De Bo, L.** (1873). *Westvlaamsch Idioticon*. Brugge: Gailliard. Heruitgave door Joseph Samyn: Gent: Siffer, 1890-1892. Herdruk 1970, 1976, 1884, Handzame: Familia et Patria.
- Debrabandere, F.** (2002). *West-Vlaams etymologisch woordenboek*. Amsterdam / Antwerpen: Uitgeverij J. Veen.
- Debrabandere, F.** (2005). *Oost-Vlaams en Zeeuws-Vlaams etymologisch woordenboek*. Amsterdam / Antwerpen: Uitgeverij J. Veen.
- Debrabandere, F.** (2011). *Limburgs etymologisch woordenboek*. Leuven: Davidsfonds Uitgeverij.
- EWN = M. Philippa, F. Debrabandere & A. Quak.** *Etymologisch woordenboek van het Nederlands*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2003-2009. 4 delen.
- Goossenaerts, J.** (1956-1958). *De taal van en om het landbouwbedrijf in het N.-W. van de Kempen: een taal-, vak-, geschied-, heem-, en volkskundige bijdrage tot de Nederlandse woordenschat*. Gent: Koninklijke Vlaamse academie voor taal- en letterkunde. 6e reeks: Bekroonde werken 76. 3 delen.
- Goossens, J.** (1962). 'Polysemievrees'. In *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde*, 79: 36-55.
- Goossens, J.** (1963). *Semantische vraagstukken uit de taal van het landbouwbedrijf in Belgisch-Limburg. Deel I. Tekst, Deel II. Atlas*. Antwerpen: De Nederlandsche Boekhandel.
Deel II is online raadpleegbaar op de website van de Digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren: http://www.dbnl.org/tekst/goos003sema02_01/ (20.04.2016)
- Grandgagnage, C.** (1845). *Dictionnaire étymologique de la langue wallonne*. Liège: Felix Oudart.
- Gysseling, M.** (1960). *Toponymisch woordenboek van België, Nederland, Luxemburg, Noord-Frankrijk en West-Duitsland (tot 1226)*. Tongeren: Belgisch Interuniversitair Centrum voor Neerlandistiek

---

⁷ Voor een uitvoeriger behandeling van dit fenomeen, met voorbeelden uit andere sectoren van de landbouwwoordenschat, zie Goossens 1962.

- IEW** = J. Pokorny, *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*. Bern / München: Francke, 1959-1969.
- Joos, A.** (1900). *Waesche Idioticon*. Gent / St-Niklaas: Siffer / Strijbol.
- MNW** = E. Verwijs & J. Verdam, *Middelnederlandsch Woordenboek*. 's-Gravenhage, 1885-1929.
- Moeyaert, C.** (2005). *Woordenboek van het Frans-Vlaams. Dictionnaire du flamand de France*. Leuven: Davidsfonds/Literair
- ONW** = *Oudnederlands woordenboek*. Leiden: Instituut voor Nederlandse Lexicologie, 2009. (<http://gtb.inl.nl/?owner=ONW>)
- Pletinckx, L.** (2003). *Het woordenboek van het Asses*. Assen: Koninklijke Heemkring Ascania.
- Taalatlas** = *Taalatlas van het Nederlands en het Fries. Voortzetting van de Taalatlas van Noord- en Zuid-Nederland. Kaarten 111-170*. Amsterdam: Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen. Leiden: E.J. Brill, 1981. Kaart 129 'Kleine hooiopper' en kaart 130 'Grote hooiopper'.
- Teirlinck, I.** (1908-1922). *Zuid-Oostvlaandersch Idioticon*. Gent: Siffer. Herdruk: Handzame: Dewilde, 1986.
- Verhelst, Annelien** (2011). *Vlaamse dialectbenamingen voor graan- en hooistapels. Een dialectgeografische studie*. Masterscriptie Universiteit Gent, onuitgegeven.
- VMNW** = W.J.J. Pijnenburg e.a. (2001). *Vroegmiddelnederlands woordenboek*. Leiden: Gopher Publishers. (<http://gtb.inl.nl/?owner=VMNW>)
- WBD** = *Woordenboek van de Brabantse dialecten. I. Agrarische terminologie. Aflevering 1: Behuizing en landerijen*, door A. Weijnen & J. Van Bakel. Assen: Van Gorcum, 1967.
- WLD I** = A. Weijnen, J. Goossens, A. Hagen. *Woordenboek van de Limburgse dialecten. I. Agrarische terminologie. Aflevering 4: Verbouw van graangewassen*, door drs. J. Kruijssen & dr. J. Goossens. Assen: Van Gorcum, 1992. *Aflevering 6: Boerderij- en bedrijfsgebouwen*, door dr. J. Kruijssen & drs. J. Kokkelmans. Assen: Van Gorcum, 1995.
- WNT** = *Woordenboek der Nederlandsche Taal*. 's-Gravenhage / Leiden, 1864-1998. (<http://gtb.inl.nl/?owner=WNT>)
- WVD I, 2** = *Woordenboek van de Vlaamse dialecten. Deel I: Landbouwwoordschat. Aflevering 2: Behuizing*, door Magda Devos, Hugo Ryckeboer en Jacques Van Keymeulen. Gent / Tongeren: Seminarie voor Vlaamse Dialektologie, Rijksuniversiteit Gent / Drukkerij G. Michiels, 1985.
- WZD** = H.C.M. Ghijsen, *Woordenboek der Zeeuwse dialecten*. 's-Gravenhage: Van Goor, 1964.